

Воєнна доктрина України та її відповідність євроінтеграційному курсу

Григорій Перепелиця

Прийняття низки документів в галузі національної безпеки та оборони від 8 червня 2012 року, до яких належать Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», та Воєнна доктрина України, було обумовлено остаточним закріпленням нового зовнішньополітичного курсу країни, а також політичного режиму В. Януковича з приходом його до політичної влади у 2010 році. Відмінність зовнішньої, безпекової та внутрішньої політики обраний В. Янукович від попередньої влади, полягала в тому, що його курс, передбачав: по-перше, відмову від перспективи членства в НАТО, законодавче закріплення позаблокового статусу та зближення з Росією у форматі поглибленого стратегічного партнерства; по-друге, у внутрішній політиці курс В. Януковича був спрямований на демонтаж демократичного ладу в країні і побудову авторитарного клептократичного режиму.

Відповідно, ці кардинальні зміни в зовнішній, безпековій та внутрішній політиці потребували суттєвої корекції таких керівних документів як Стратегія національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України В. Ющенка від 12 лютого 2007 року № 105 та Воєнної доктрини України, затвердженої Указом Президента України Л. Кучми від 15 червня 2004 року № 645, адже ці документи закріплювали курс України на членство в НАТО та ЄС, а також зміцнення демократичного режиму в Україні. В новій редакції ж Стратегії національної безпеки та Військової доктрини був збережений курс на європейську інтеграцію, проте вилучені положення про демократичний контроль над сектором безпеки та Збройними Силами України (ЗСУ), що значно послабило громадський та парламентський контроль над силовими структурами, в той час як призначення останніх було переорієнтовано з нейтралізації зовнішніх загроз на переважно поліцейські функції, пов'язані з використанням збройних формувань в середині країни.

Ці зміни політичного характеру не відповідали основним принципам євроінтеграції та стандартам ЄС. З іншого боку, нова редакція як Воєнної доктрини, так і Стратегії національної безпеки України були логічним продовженням нормативного втілення положень Закону «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України», прийнятого Верховною Радою України 1 липня 2010 року, де відповідно були закріплені ключові зміни в політиці В. Януковича.

Нова редакція Воєнної доктрини і Стратегії національної безпеки віддзеркалювали також ті зміни, які відбулись не тільки у внутрішній політиці, але й у міжнародному безпековому середовищі. Так, зокрема, в преамбулі Стратегії національної безпеки України зазначається: «Різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах неефективності гарантій її безпеки, «заморожених» конфліктів біля її кордонів, а також критична зовнішня залежність національної економіки обумовлюють уразливість України, послаблюють її роль на міжнародній арені та виштовхують на периферію світової політики, у «сіру зону безпеки». Спостерігається небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Застосування сили і погрози силою повернулися до практики міжнародних відносин, у тому числі в Європі.

Ухвалена вперше у 2007 році Стратегія національної безпеки України не стала керівним документом для практичної діяльності органів державної влади, чому завадили їхня зосередженість на досягненні короткострокових політичних і економічних цілей, нехтування потребами стратегічного розвитку суспільства і держави. Внаслідок цього посилилися загрози національній безпеці, послабилася спроможність України захищати свої національні інтереси»¹.

Особливістю цих стратегічних документів в порівнянні із західною традицією є те, що вони за змістом та призначенням суттєво відрізняються від подібних документів, прийнятих у міжнародній практиці, зокрема в порівнянні з практикою країн-членів ЄС. В Україні Стратегія національної безпеки є більш загальним документом ніж Національна військова стратегія Угорщини чи Оборонна стратегія Словацької Республіки, та інших країн ЄС, оскільки вона включає не тільки воєнні, а й інші, такі як політичні, економічні, інформаційні, екологічні сфери національної безпеки. В цьому сенсі її до певної міри можна порівняти зі Стратегією національної безпеки США. Зміст, який викладається в оборонних та військових стратегіях країн ЄС, чи стратегічних концепціях НАТО відповідає рівню Воєнної доктрини України.

Так, якщо ми порівняємо визначення Стратегії національної безпеки України, Національної військової стратегії Угорщини та Воєнної доктрини України, то ми побачимо ці подібності та відмінності². Стратегія національної безпеки України та Національна військова стратегія Угорщини мають одні і ті ж елементи, і в цьому розумінні вона зводиться до визначення генеральної лінії, яка найкоротшим шляхом веде до поставленої мети, а також способів її досягнення. Проте, Національна військова стратегія Угорщини стосується виключно оборонної сфери, тоді як Стратегія національної безпеки України стосується шляхів та способів захисту національної безпеки України в цілому, включаючи і воєнну сферу.

В той же час, Національна військова стратегія Угорщини не зводиться до суто військової стратегії як вищої галузі військового мистецтва, яка охоплює теорію і практику підготовки збройних сил до війни, планування та ведення стратегічних операцій і війн в цілому. Угорська стратегія формулює також основні принципи воєнної політики, які передбачають не тільки підготовку збройних сил до оборони, але й застосування їх на міжнародній арені в політичних цілях. Невипадково, вона називається Національною військовою стратегією Угорщини. В цьому сенсі угорська стратегія наближається до Воєнної доктрини України. Проте, Воєнна доктрина України більшою мірою базується на радянських традиціях. На відміну від Стратегії вона включає в себе формулювання та основні напрямки таких складових державної політики, як воєнна політика, воєнно-технічна, воєнно-промислова та воєнно-економічна політика.

В той же час, за змістом нова редакція Воєнної доктрини України суттєво відрізняється від радянських доктрин і доктрин часів холодної війни, які являли собою систему поглядів на війну і підготовку до неї країни і збройних сил та основні способи її проведення. Отже, традиційні воєнні доктрини формулювали оборонну політику та цілі і принципи підготовки країни до оборони. В новій редакції Воєнної доктрини центральний змістовний елемент – війна, підміняється воєнним конфліктом. Відтак, зі змісту доктрини випадає завдання оборони

¹ Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>

² **Стратегія національної безпеки України** відповідно до законодавства визначає загальні принципи, пріоритетні цілі, завдання і механізми захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Угорська Національна Військова Стратегія визначає основні принципи, цілі стратегічного рівня, напрямки, інструменти та ресурси, які дозволяють силам угорської оборони виконати свою місію.

Воєнна доктрина України - це система керівних поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їм, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування воєнної сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. У Доктрині викладаються головні цілі, принципи та пріоритети воєнної політики України.

країни, натомість приписується завдання запобігання та ліквідації чи нейтралізації воєнного конфлікту. Оскільки конфлікт можна врегулювати різними засобами, то зі збройних сил фактично знімаються завдання організації оборони країни, а застосування воєнної сили стає другорядним завданням, в той час як пріоритет віддається політико-дипломатичним та іншим невійськовим засобам.

До певної міри така трансформація змісту Воєнної доктрини була обумовлена необґрунтованим та загальноприйнятним переконанням в тому, що війна, або воєнний конфлікт є малоімовірним і тому жодна країна не вважається ворогом. Подібні формулювання властиві і для Спільної та безпекової політики ЄС та стратегічної концепції НАТО. В Стратегії Угорщини теж записано, що ризик агресії, незначний, як в короткотерміновій, так і в середньотерміновій перспективі, вірогідність збройного зіткнення низька, але воно не виключається. Відповідно, уесь комплекс завдань щодо переведення країни на воєнний стан, мобілізаційної підготовки, воєнної економіки, організації оборони країни, військового будівництва втрачає свою актуальність. Виходячи з цього, в українській доктрині вказується, що запобігання та нейтралізація воєнних конфліктів має здійснюватися за рахунок наявної чисельності збройних сил, сформованих на контрактній основі, що не передбачає потужного резерву.

В угорській військовій стратегії, навпаки, в умовах обмежених ресурсів забезпечення оборони країни здійснюється завдяки підготовці потужного резерву та контрактної професійної армії. Сама ж армія розглядається як частина резервної системи Угорщини. Отже, Національна військова стратегія Угорщини виходить із потреб оборони країни. Воєнна доктрина України базується на Стратегії національної безпеки України і є нормативною основою для формулювання стратегії та концепції реформування Збройних Сил України. Разом з тим, рамки Воєнної доктрини дають більш широкий простір для формулювання політичних цілей, застосування воєнної сили та наукового обґрунтування засад воєнної політики.

В цьому сенсі Воєнна доктрина України спирається на більш ґрунтовну науково-методологічну базу, хоча за своєю структурною логікою вона подібна до Національної військової стратегії Угорщини та інших країн Європейського Союзу. Відмінність змісту Воєнної доктрини України від Національної військової стратегії Угорщини полягає в тому, що її основним об'єктом є не оборона країни, чи оборона та безпека союзників, а воєнний конфлікт. Саме цим об'єктом і визначається зміст розділів Доктрини. До основних методологічних переваг української доктрини варто віднести формулювання категоріального апарату та ґрунтовне наукове обґрунтування методики аналізу воєнно-політичної обстановки (ВПО).

Оцінка ВПО виконується з точки зору спрямованості та усвідомленості намірів і дій сторін. Якщо наміри та дії іншої сторони воєнно-політичних відносин можуть завдати шкоди національним інтересам України лише опосередковано, за певних умов, то вони класифікуються як воєнно-політичний ризик. Якщо інша сторона воєнно-політичних відносин висловлює наміри або здійснює дії без урахування інтересів України (тобто "свідомо"), то такі наміри та дії класифікуються як воєнно-політичний виклик. Якщо інша сторона воєнно-політичних відносин висловлює наміри або здійснює дії, які свідчать про готовність застосування воєнної сили проти України, то такі наміри та дії класифікуються як загроза застосування воєнної сили³.

В новій редакції Доктрини вперше чітко сформульовані основні риси сучасних воєнних конфліктів, світові тенденції розвитку воєнно-політичної обстановки та загрози міжнародній безпеці, які ці тенденції породжують. З урахуванням специфіки розвитку України визначені внутрішні умови, які обмежують спроможність держави посилювати свою обороноздатність і можуть спровокувати агресивні дії іноземних держав. При розробці Доктрини в основу було покладене чітке розуміння принципово нового, більш варіативного та закамуфльованого механізму виникнення сучасних воєнних конфліктів, головними ознаками якого є:

³ О.Затинайко, В.Павленко, В.Бочарніков, С.Свешніков. Нова воєнна доктрина: апинципи воєнної доктрини України в умовах позаблокового статусу. / Альманах сектору безпеки 2012. К.: Видавництво «Заповіт», 2013. – С.52

підтримка із-за кордону внутрішніх політичних сил (фінансування, навчання методам і прийомам громадянського опору, підготовка спеціальних воєнізованих загонів);

озброєння внутрішніх політичних сил усіма доступними засобами, в т.ч. через нелегальне постачання легкого озброєння, і сприяння таким чином створенню незаконних збройних формувань;

проведення незаконними збройними формуваннями терористичних актів, або провокацій із застосуванням зброї проти поліцейських сил держави, або мирного населення іншого віросповідання, іншої національності тощо, захоплення окремих адміністративних територій;

світова інформаційна кампанія з дискредитації політичного режиму, фіксування його антинародного характеру;

пряма збройна агресія проти держави;

різноманітність інструментів, що використовуються під час ескалації напруженості зовнішніх і внутрішніх відносин (передусім інформаційно-психологічні засоби, політичний, економічний тиск, санкції);

відмова від захоплення території держави або зміни державного кордону як кінцевої мети конфлікту, прагнення лише політичного та економічного контролю над державною владою, забезпечення доступу до ресурсів країни⁴.

Такі риси в останній час стали типовими для воєнних конфліктів в країнах Північної Африки та Близького Сходу в період так званої «Арабської весни».

Разом з тим, висновки, які зроблені при наявності цієї ґрунтовної методології оцінки воєнно-політичної обстановки виявились хибними, що в кінцевому рахунку призвело до втрати територіальної цілісності країни та виникнення безпосередньої загрози втрати її державного суверенітету. Зокрема, в Доктрині розглядаються як можливі три форми воєнного конфлікту (ст.12). До них належать:

збройний конфлікт, що може виникнути в разі обмеженого збройного зіткнення на державному кордоні між Україною та іншою державою (збройний конфлікт на державному кордоні) або збройних зіткнень всередині України (збройний конфлікт всередині держави) за участю непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як значні. За певних умов можливе переростання збройного конфлікту в локальну війну;

локальна війна, що може виникнути в разі збройної агресії проти України з боку іншої держави регіону. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як катастрофічні;

регіональна війна, що може виникнути в разі збройної агресії двох і більше держав проти України. Негативні наслідки для національної безпеки України можуть оцінюватися як незворотні.

На основі таких оцінок в ст.13 робиться висновок: «Ураховуючи тенденції та умови розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, Україна вважає, що збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна проти неї, в середньостроковій перспективі є малоімовірною»⁵, хоча менш ніж через два роки така війна стала реальністю.

⁴ Там само. – С.54.

⁵ Воєнна доктрина України. <http://www.president.gov.ua/documents/14824.html>

З визначенням цих форм воєнних конфліктів впливає висновок: якщо критеріями ідентифікації є їх цілі та наслідки, то чому регіональну війну не може розпочати велика сусідня країна, яку Президент США Б. Обама визначив як «регіональна держава». Очевидно, що суб'єктом такого конфлікту автори Доктрини розглядали коаліцію країн НАТО. Тим більше, що у Національній військовій стратегії Угорщини пріоритет віддається регіональній війні в складі коаліції, тоді як участь в локальній війні майже виключається.

Локальна ж війна, за тлумаченням Доктрини, може бути тільки з боку іншої держави регіону, При цьому, назва регіону, і ознак такої держави, не уточнюються. Виходячи з такого тлумачення можна дійти висновку, що, наприклад Росія, якщо вона вступить у війну з Україною, буде переслідувати тільки обмежені, локальні цілі. Як показала реальність, Росія почала воєнну агресію з локальної війни, але її цілі мали більш масштабний характер, що дає всі підстави стверджувати про можливе переростання цієї локальної війни у війну регіональну. Отже, висновки викладені в ст. 13. Доктрини зроблені: по-перше, під політичну кон'юнктуру авторитарного режиму В. Януковича, де НАТО, Захід апіорі вважалися противниками, а Росія – потенційним союзником; по-друге – вони слугували певним виправданням небоєздатності, а відтак і неспроможності Збройних сил України виконувати їхнє основне призначення згідно статті 17. Конституції України, - захищати її державний суверенітет і територіальну цілісність від військової агресії. Таким чином, воєнно-наукова частина оцінки воєнно-політичної обстановки є вірною, а політична – хибною.

В третьому розділі Воєнної доктрини України заслуговують на увагу тільки умови виникнення воєнного конфлікту та застосування воєнної сили, які викладено в ст. 19 досить точно і конкретно. Проте, незважаючи на їхню чіткість вони так і не послужили підставою для прийняття відповідних стратегічних рішень щодо запобігання воєнній агресії Росії проти України.

Інші положення цього розділу практично усувають Збройні сили від заходів по запобіганню виникнення воєнного конфлікту. Пріоритет на цьому етапі воєнного конфлікту віддається виключно політико-дипломатичним засобам. Так до основоположних принципів воєнної політики України по запобіганню виникненню воєнних конфліктів відносяться: забезпечення обґрунтованості воєнної політики; дотримання позаблокового та без'ядерного статусу; координація та узгодженість дій на міждержавному рівні.

Нажаль, якою б досконалою не була наукове обґрунтованість воєнної політики, вона не може зупинити агресора, який керується зовсім іншими, відмінними від науково обґрунтованих, мотивами та намірами. Узгодження дій на міжнародному рівні виявилось неефективним. Реакція міжнародної спільноти на агресію Росії була слабкою, часами суперечливою, несистемною та неадекватною. Прийняття будь-якого рішення щодо захисту територіальної цілісності України в Раді безпеки ООН блокувалось російським вето. ООН навіть не спромоглась забезпечити місію свого спостерігача в Криму, окупованому російськими військами.

Позаблоковий статус, який вважається згідно ст. 18 Воєнної доктрини «важливим фактором» зниження напруженості воєнно-політичної обстановки в регіоні, насправді тільки сприяв зростанню такої напруженості, оскільки посилював впевненість агресора в тому, що позаблокова Україна буде не в змозі отримати зовнішню воєнну допомогу, а самостійно Україна буде неспроможна протистояти воєнній агресії. Відмова України від принципу колективної оборони тільки посилила агресивні зазіхання Кремля, з одного боку, та породила слабку і неадекватну реакцію НАТО, з іншого. Не маючи ні юридичних, ні політичних підстав, Альянс обмежився досить слабкими заявами та іншими м'якими дипломатичними заходами у відповідь на воєнну агресію Росії проти України.

Крім того теза про те, що дотримання політики позаблоковості розцінюється як важливий фактор зниження напруженості, воєнно-політичної обстановки, в регіоні – суперечить Загальним положенням Стратегії національної безпеки України, де вказано, що "спостерігається небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза рамками міжнародного права", а гарантії безпеки України там же названі неефективними.

Отже, висновок, що впливає з таких суперечливих положень Доктрини, полягає в тому, що політично-дипломатичні інструменти без підкріплення їх чинником воєнної сили не можуть бути ефективними. У воєнному конфлікті, на всіх етапах його розвитку, вони мають бути тільки допоміжними, тоді як Україна вважала їх основними, виключивши при цьому будь-які можливості застосування воєнної сили.

Такими ж неефективними і непродуктивними виявились шляхи запобігання воєнного конфлікту, які були визначені ст.17 Воєнної доктрини України. Одні з них виявились нереальними взагалі, як то «юридично-правове оформлення міжнародних гарантій, наданих Україні у зв'язку з відмовою від ядерної зброї». Такі шляхи як «розширення міжнародного співробітництва з питань розвитку адміністративно-територіальних одиниць, території яких прилягають до державного кордону України», навпаки, сприяли розвитку сепаратизму та колабораціоністських настроїв відносно агресора в прилеглих до Росії східних регіонах, що власне зміцнювало переконання агресора в його легкій і повній перемозі у війні з Україною. Інші з перелічених шляхів, наприклад, такі як «забезпечення інформаційної безпеки», взагалі були проігноровані, або не прийняті до уваги.

Під кінець, до яких дій Україна згідно з ст. 20 Воєнної доктрини має вдатися, щоб стримати воєнного агресора. Дій таких, як передбачається Доктриною, небагато. Головне необхідно:

активізувати дії в міжнародному інформаційному просторі;

звернутися до Ради Безпеки ООН, інших міжнародних та регіональних організацій, впливових держав, держав - гарантів безпеки України відповідно до Будапештського меморандуму щодо здійснення заходів з недопущення застосування воєнної сили проти України;

увести правовий режим воєнного (надзвичайного) стану;

демонструвати власну обороноздатність, готовність і рішучість до відбиття агресії, здатність заподіяння потенційному агресорові неприйнятних втрат.

Насправді ж замість цього - продемонстрували оборонну нездатність, неготовність та нерішучість у відбитті агресії, взагалі нездатність та небажання завдати агресору будь-якою шкоди. Звернення до Ради Безпеки ООН не дало ніяких дієвих результатів, окрім обговорення та прийняття розлогих заяв рекомендаційного характеру Генеральною Асамблеєю ООН. Що ж до країн - гарантів безпеки України, підписантів Будапештського меморандуму, то вони навіть не спромоглись на спільну зустріч. Більш того, одна з них (Росія) виявилася агресором, а Китай утримався від будь-яких рішень та заяв на підтримку України. Воєнний стан в Україні так і не був введений ні під час, ні перед початком воєнної агресії.

Причиною всієї цієї бездіяльності і неспроможності є неадекватність оцінки воєнно-політичним керівництвом країни існуючих загроз та їхня нездатність приймати стратегічні рішення і втілювати їх в життя, а також відсутність ефективних засобів і ресурсів для стримування агресора.

Якщо тепер порівняти оцінку воєнно-політичної обстановки, представлену в Національній військовій стратегії Угорщини, то вона суттєво відрізняється від тієї, яку ми маємо у Воєнній доктрині України. Зокрема, там зазначається, що загальносвітовою тенденцією є зростання «м'яких» загроз, проте воєнні загрози не знижуються. В цілому ж, відзначається тенденція до зміцнення міжнародної безпеки і стабільності. Криза відзначається тільки в окремих регіонах. Серед невійськових загроз: зниження згуртованості ЄС; кібертероризм та інформаційні війни; дефіцит оборонного бюджету; розповсюдження зброї масового знищення; нелегальна міграція та інші. Ризик агресії проти Угорщини вважається низьким.

Виходячи з такої оцінки низького рівня загроз, основною вимогою Стратегії до Збройних сил Угорщини є їх здатність вирішувати цілі оборони в рамках НАТО та безпеки в рамках ЄС, спираючись на трансатлантичні зв'язки та європейський оборонний потенціал. Відтак, для

реалізації зазначених цілей Стратегія ставить перед Збройними силами Угорщини такі завдання: захист території і повітряного простору країни; зміцнення її міжнародного авторитету та здійснення внеску в оборонний потенціал НАТО та ЄС. Головним принципом воєнної політики Угорщини вважається принцип колективної оборони.

Відмінності в оцінках воєнно-політичної обстановки, викладені в цих стратегічних документах двох країн, обумовлюються двома чинниками. По-перше, Угорщина є членом НАТО і спирається на принцип колективної оборони, що значно посилює її оборонну спроможність та гарантії безпеки і оборони країни від зовнішньої агресії. По-друге, Угорщина знаходиться в значно кращому безпековому та геополітичному середовищі, ніж Україна, яка стикається, будучи в буферній зоні, зі значно вищим рівнем загроз своїй національній безпеці. Проте вузьким місцем Угорщини в сфері оборони є обмежений ресурсний потенціал.

Ресурси. Оборонний бюджет Угорщини складає 0,1% ВВП. Згідно Стратегії він має досягти 1,39% ВВП тільки до 2020 року. Для порівняння: оборонний бюджет України склав 1,07%, видатки на оборону 0,98%, тоді як Законом України про Збройні Сили України передбачено 3% ВВП. Проте структура видатків на оборону Угорщини відповідає міжнародним стандартам, на відміну від українського оборонного бюджету. Так, якщо співвідношення між фінансуванням утримання Збройних сил Угорщини, їх підготовкою та розвитком озброєнь і військової техніки складає 40:30:30, то в оборонному бюджеті України співвідношення становить 82:5,7:12,3⁶. За планами реформування Збройних сил України таке співвідношення в структурі оборонного бюджету у 2015 році має становити 42:25:32⁷.

Особливість стану угорських сил оборони полягає в обмеженості фінансових і людських ресурсів. Такий дефіцит компенсується за рахунок системи колективної оборони, оптимізації військової структури, раціоналізації закупівель, збереження та експлуатації багатонаціональних можливостей співпраці з існуючою військовою технікою, ліквідації непотрібного дублювання завдань в рамках НАТО та ЄС. Особлива увага приділяється збільшенню угорських активів в Силах реагування НАТО і бойових груп ЄС. Людські ресурси Сил оборони Угорщини планується нарощувати за рахунок підвищень якісних параметрів: формування мотивації, відбору лідерів, якості бойової підготовки, підвищенню ефективності співпраці з союзниками.

Важливою умовою ефективного функціонування угорських Сил оборони, як зазначається в Національній військовій стратегії Угорщини, є адаптація організації та оперативного управління, впровадження інтегрованих та модульних систем, здатність виконувати завдання в автономному режимі. Важливим напрямком розвитку оборонних можливостей Угорщини є вдосконалення системи оборонного планування у відповідності до циклів планування НАТО та процесу розвитку можливостей ЄС. Розвиток воєнного потенціалу Угорщини в середньотерміновій і довготерміновій перспективі має бути спрямований:

а) для захисту країни в рамках системи колективної оборони НАТО і в стані - залежно від ступеня агресії - для захисту збройних сил країни, прибуття союзників;

б) здатність союзних військ на підтримку приймаючої країни;

в) сприяти Альянсу в колективній обороні Угорщини, відповідно до зобов'язань;

г) сприяти розвитку можливостей антикризового управління в ЄС і оперативної діяльності в рамках в CSDP;

д) мати можливість брати участь в повному спектрі операцій, низької інтенсивності операцій по стабілізації у високій інтенсивності бойових дій;

⁶ Біла книга - 2012. К., Міністерство оборони України, 2013. - С.11.

⁷ Стратегічний оборонний бюлетень на період до 2015 року (Біла книга України). К.: Аванпост-прим. 2004, - С.85.

е) діяльність, пов'язана з навичками боротьби зі стихійними лихами, здатних брати участь в подоланні природних і промислових катастроф, усунути їх наслідки⁸.

Якщо ми тепер порівняємо з угорською системою підготовки країни до оборони українську, викладену в четвертому розділі Воєнної доктрини України, то побачимо суттєві відмінності. Українська система підготовки держави до збройного захисту національних інтересів (а не оборони країни!) складається з двох етапів: виникнення воєнного конфлікту та його локалізації і нейтралізації.

Пріоритетними напрямками підготовки держави до збройного захисту національних інтересів згідно зі ст. 23 Доктрини визначено:

удосконалення системи управління підготовки держави до збройного захисту національних інтересів на основі своєчасного виявлення, аналізу та наукового прогнозування воєнно-політичних ризиків, викликів і загрози застосування воєнної сили проти України;

удосконалення функцій, завдань військових формувань та органів спеціального призначення відповідно до принципу оборонної достатності, оптимізація їх кількісно-якісних параметрів;

ефективне застосування системи кадрового забезпечення централізованого типу, вдосконалення системи здійснення добору кадрів і комплектування військових формувань та органів спеціального призначення у ході їх професіоналізації;

підвищення ефективності військово-патріотичного виховання громадян України, забезпечення престижу військової служби, вдосконалення системи життєзабезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

підвищення оперативних і бойових (спеціальних) можливостей Збройних Сил України та інших військових формувань шляхом оснащення їх відновленими, модернізованими і новими системами озброєння, військової та спеціальної техніки, підтримання на належному рівні боєздатності, мобілізаційної та бойової готовності;

модернізація системи мобілізаційної підготовки держави відповідно до проведених реформ та економічних можливостей.

Настільки ці напрямки виявились ефективними в реальності? Термін «оборонна достатність» був введений в понятійний апарат ще в часи Радянського Союзу. В Україні він також увійшов в обіг. Проте ні в Доктрині, ні в інших документах так і не визначені критерії оборонної достатності для України. Не визначено, відносно якої країни ця оборона може бути достатньою. Не визначено, до якого рівня конфлікту ми маємо нарощувати наш оборонний потенціал. Оскільки, як зазначено в Доктрині, воєнні конфлікти є малоімовірні то і нагальної необхідності для визначення рівня оборонної не було.

Що стосується такого напрямку як здійснення добору кадрів і комплектування військових формувань у ході професіоналізації на контрактній основі, то цей добір кадрів здійснювався на територіальній основі за місцем проживання. Хибність такого територіального принципу виявила військова окупація Криму Росією, коли українські військовослужбовці-контрактники жителі півострова перейшли служити на бік агресора і практично не чинили супротив захопленню їхніх частин. Виходячи з такого принципу, негайно має бути введена екстериторіальна система добору військових кадрів. Інший важливий напрямок - відновлення, модернізація та закупівля військової техніки вимірюється одиницями, що означає - за двадцять років цей напрямок практично так і не був реалізований. Модернізація системи мобілізаційної підготовки держави повністю розвалена і розграбована, система місцевих військових комісаріатів наполовину знищена.

⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája (tervezet). – P.9.

Завдання Збройних Сил та їх застосування. Четвертий розділ Національної військової стратегії Угорщини чітко формулює завдання угорських збройних сил по обороні країни. В ньому зазначається, що основним їх завданням є самостійний або колективний захист незалежності, території, повітряного простору, населення і ресурсів Угорщини від зовнішньої агресії. Угорщина має виконувати зобов'язання, пов'язані з членством в Альянсі та інші міжнародні зобов'язання – зокрема, такі як колективна оборона і врегулювання криз, гуманітарні, зміцнення довіри і безпеки.

Виконуючи ці завдання угорські сили оборони повинні бути готовими приймати участь в широкому діапазоні операцій, від низької до високої інтенсивності. Хоча участь у конфліктах високої інтенсивності передбачається здійснювати тільки в середньотерміновій перспективі.

На відміну від Національної військової стратегії Угорщини, завдання Збройних Сил України (ЗСУ) та способи їх застосування у Воєнній доктрині України формулюються зовсім по-іншому. По-перше, стратегічні завдання ЗСУ формулюються не стосовно оборони країни, а стосовно воєнного конфлікту. По-друге, у разі збройної агресії проти України прямого застосування Збройних сил взагалі не передбачається, а відбиття її має здійснюватись шляхом «відмови агресора від подальшого застосування воєнної сили з повним відновленням територіальної цілісності і суверенітету України, а також до надання гарантій щодо відшкодування завданих збитків» (ст.31). Хто і у який спосіб буде примушувати агресора до такої відмови – невідомо.

По-третє, у разі збройного конфлікту рекомендується не застосовувати Збройні сили, а досягати «згоди між сторонами конфлікту» про відмову від вимог, що порушують конституційний лад і територіальну цілісність України, від подальшого застосування воєнної сили, а також про роззброєння незаконних воєнізованих або збройних формувань. З ким пропонується Україні досягти згоди? З агресором? Іншими словами, в статті 31. Доктрини України пропонується бути одночасно і стороною конфлікту і посередником у перемовинах з агресором.

По-четверте, у разі застосування воєнної сили Україна не буде робити це першою як зазначено в ст. 32 Доктрини, що й сприяло воєнній окупації Криму російськими військами. На практиці це означає, що Росія і в подальшому може здійснювати воєнну окупацію України без єдиного пострілу.

По-п'яте, у разі збройного конфлікту або збройної агресії на державному кордоні України планується застосовувати Збройні Сили України відповідно до планів їх застосування та здійснювати територіальну оборону, яких, в принципі, не існувало. Рекомендується також звернутись до країн-гарантів, підписантів Будапештського меморандуму та Ради Безпеки ООН, нульова результативність яких в таких ситуаціях всім відома.

По-шосте, не виключається можливість отримання воєнної допомоги від інших держав та міжнародних організацій, але при цьому нічого не сказано, від кого позаблокова Україна може отримати таку допомогу, і яка держава наважиться на таку допомогу, не маючи для цього ніяких юридичних підстав.

Висновки. Воєнна доктрина потребує докорінних змін її змістовної і концептуальної частин у відповідності до існуючих воєнних реалій та намірів інтегруватися в ЄС.

Чи може в цих змінах бути використаний угорський досвід формулювання та реалізації національної військової стратегії? Може, але тільки в тому випадку, коли Україна відмовиться від позаблокового статусу і обере модель, в основі якої лежить принцип колективної оборони. Зважаючи на те, що найближчим часом уряд України не розглядає таку модель прийнятною, то такий досвід України може бути корисним тільки частково, зокрема в питаннях, які стосуються ефективного та раціонального використання обмежених ресурсів, вдосконалення резервної системи, дій національних сил оборони та їх завдань в регіональних конфліктах, вдосконалення оперативного управління Збройними силами, впровадження інтегрованих і модульних систем та здатності військових з'єднань діяти в автономному режимі.

Що стосується поглиблення співпраці України з ЄС в сфері безпеки і оборони та відповідності вимогам євроінтеграції, то в цьому сенсі мають бути змінені, в першу чергу воєнно-політичні принципи керівництва Збройними силами. Головними з таких воєнно-політичних вимог є деполітизація та повернення до системи цивільного демократичного контролю над Збройними силами та іншим силовими структурами України, його парламентської та громадської складової.

Іншим важливим питанням євроінтеграції в сфері безпеки є наявність відповідних ресурсів та ефективність підрозділів ЗСУ у співпраці з ЄС. В цьому сенсі Україна має набагато більший потенціал і приймає значно більшу участь у заходах ЄС зі зміцнення міжнародної безпеки ніж Угорщина.

Співробітництво з ЄС в сфері безпеки і оборони здійснюється в рамках Робочого плану співробітництва Збройних Сил України і Секретаріату Ради ЄС. У рамках розвитку воєнно-політичного діалогу відбуваються робочі зустрічі начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України з Головою Військового комітету Європейського Союзу. Проводяться консультації з розвитку військово-політичного діалогу, залучення сил та засобів Збройних Сил України до операцій з урегулювання криз під проводом ЄС та чергування у складі бойових тактичних груп (БТГ) ЄС. Разом з Європейською оборонною агенцією (EDA) визначено перспективні напрями співробітництва та участі України у проектах ЄС, що викликають взаємний інтерес.

Продовжується участь Збройних Сил в операції ЄС "EU NAVFOR ATALANTA". Проведена велика робота щодо перспективного залучення сил та засобів Збройних Сил до БТГ ЄС "HELBROC" (Грецька Республіка, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Кіпр), чергування якої в ЄС планується у першому півріччі 2014 р., та до БТГ ЄС, яка формуватиметься країнами-членами Вишеградської четвірки (Республікою Польща, Республікою Словаччина, Угорською Республікою, Чеською Республікою)⁹.

Поглиблені взаємовідносини між Україною та Європейським Союзом сприяли збільшенню значущості держави в європейській системі безпеки і оборони та реалізації пріоритетів зовнішньої політики України як ключового елемента її європейської інтеграції. Пріоритетними напрямками подальшої співпраці України з ЄС в рамках Спільної безпекової та оборонної політики і надалі мають бути: розширення формату військово-політичного діалогу; навчання українських офіцерів в освітніх закладах ЄС; підготовка до багатонаціональних навчань з підтримки миру та логістична підтримка операцій ЄС; залучення Збройних Сил України до бойових тактичних груп ЄС Біла книга – 2012. - С.52.

Аналітична робота написана в рамках проекту «Співпраця між аналітичними центрами Вишеградської четвірки та України задля підтримки публічної дискусії з євроінтеграційних питань та адвокації реформ». Партнери проекту: Інститут центральноєвропейської політики (Central European Policy Institute, Словаччина), Інститут економічної політики EUROPEUM (EUROPEUM Institute for Economic Policy, Чехія), Угорський інститут міжнародних справ (Hungarian Institute of International Affairs, Угорщина).

Проект «Співпраця між аналітичними центрами Вишеградської четвірки та України задля підтримки публічної дискусії з євроінтеграційних питань та адвокації реформ» координується Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за підтримки Міжнародного Вишеградського фонду та Міжнародного фонду «Відродження».

⁹ Біла книга – 2012. - С.52.